

Textila tolkningar OM HÄNGKLÄDEN, DRÄTTAR, LISTER OCH TAKDUKAR Doktorsavhandling i etnologi av Anneli Palmsköld, försvarad i Lund, december 2007

Anneli Palmsköld är anställd som 1:e antikvarie vid Läns museet i Halmstad. Hon blev antagen vid Nordiska Museets forskarskola och har varit doktorand vid Etnologiska Institutionen i Lund. Handledare har varit professor Jonas Frykman. Opponent vid disputationen var Lene Otto, ph. d. Aarhus universitet. I betygsnämnden ingick Anna Maria Claesson, chef vid Västergötlands museum i Skara, Minna Kragelund, lektor vid Danmarks pedagogiska universitet samt Orvar Löfgren, professor i etnologi i Lund.

Anneli Palmsköld har ställt frågan hur det gick till när högt värderade textilier med kulturell laddning över tid försvagades och flyttades ut i periferin. Vad låg bakom när dessa textiliers betydelse försvagades så att de till slut blev helt stumma?

Avhandlingen behandlar en grupp inredningstextilier tillverkade i Halland på 1700- och 1800-talen där Läns museets samlingar i Halmstad har utgjort undersökningsmaterialet. De undersökta föremålen har bestått av en samling textilier – hängkläden, drättar, lister och takdukar. Föremålen hörde intimt ihop med ryggåsstugans prydnad vid jul då den förvandlades till ett heligt rum. Under en lång period betraktades ryggåsstugan som en nyckelsymbol därför att den ansågs representera något på samma gång udda, unikt och mycket ålderdomligt.

Problemformuleringarna har utgått från de tre begreppen produktion, bruk och tolkning.

Hur har textilierna tillverkats?

I vilka sammanhang har de brukats?

Vad har de betytt för de människor som hanterat dem i olika tider och rum?

Författaren presenterar vidare tre exempel på nya perspektiv att studera textilier:

att undersöka tingen i sig

att sätta in textilierna i ett kulturellt sammanhang

att se på textilierna utifrån en feministisk vinkel.

Avhandlingens andra kapitel handlar Om undersökningen. Hur har undersökningen gått till? Vilka föremål handlar det om och vilka uppgifter finns om dem? Vilka frågor ger föremålen upphov till och vad kan man läsa ut av dem?

Här får vi en lektion i hur museerna har dokumenterat och vilka uppgifter som finns om föremålen i museets kataloger. Största gruppen bland de undersökta textilierna är opphämta vävd i bårder tillsammans med treflätning. Även knutna och trädde bårder samt munkabälte förekommer. Kataloguppgifterna kan innehålla: förvärvsständigheter, mått, mönster, material, datering, teknik, plats, slitage och skador. Vidare definieras termerna hängkläde, drätt, list och takduk.

De handvävda textilierna är resultat av praktisk verksamhet, men hur sätter man ord på sinnliga upplevelser och för över kroppslig praktik till text? Ett sätt kan vara att komplettera orden med bilder.

En upptecknad intervju från 1886 ger nya upplysningar om olika mönsterbildningar främst i opphämta och hur man tänkt när man vävde hängkläden och drättar. Vi får t.ex. lära oss att en mönstergrupp kallades ett ”bra”. Braet fick namn efter den breda mittbården. De omgivande smalare bårderna kallades tjänare. Även flätningarna hade namn. Mönsterbårderna kombinerades för att genom en jämn rytm skapa harmoni i vävnaden. Avsnittet om undersökningen har gett indirekt kontakt med tillverkarna. Anneli Palmsköld har använt analysmodellen att konstobjekt koncentrerar kulturella idéer. I det här fallet får en kulturell idé centrala komponenter vara praktik och arbete. ”På så sätt kan inredningstextilier tolkas som konstobjekt, som ett uttryck för en alldeles speciell och avancerad skicklighet i textil tillverkning.”

Följande kapitel Om inredningen behandlar föremålen i olika brukssammanhang. En central fråga blir: Hur gick det till när ryggåsstugan och dess inredning kom att ses som en viktig representant för det förflutna? Vilken information bär tingen på? Hur kan de användas som källa?

Under senare delen av 1800-talet kom allmogetextilier att bli viktiga komponenter vid inredning i borgerliga intellektuella miljöer. Nytt i heminredningsmodet blev att förena moderna detaljer med äldre textilier. Bohag från ryggåsstugor samlades in och köptes upp. Vilken betydelse hade inredningen och textilierna som ingick i dem? Författaren belyser vad man gjorde och varför, då stugan till jul förvandlades till ett heligt rum skilt från vardagen. Textilerna kompletterades också med bonadsmålningar.

Även sedan man slutat bebo ryggåsstugan, användes textilierna i de modernare s.k. lågstugorna men något anorlunda. Man fortsatte att använda de högt skattade textilierna och tillverkade också nya.

Kapitel fyra handlar Om konsten att väva.

Genom att vara en skicklig väverska var det möjligt att få status i lokalsamhället. I kapitlet diskuteras vad det innebär att väva och vad som karaktäriserar vävning. Den kräver koncentration och uppmärksamhet. Vävstolen tar plats. Vävningen kräver fysisk styrka och den tar händer och armar i anspråk, blicken är viktig. Vävningen skiljer sig från andra textila tekniker genom att den kräver närvaro, den lägger beslag på både tankar, kropp och sinnen. Gertrud Grenander Nyberg menar att skillnaden mellan att väva och sätta upp en väv, är skillnaden mellan ”ett gott handlag” och ”ett tränat intellekt”.

Vävningen blev ett kvinnoarbete som gav en produkt för försäljning och som betalades med kontanter. Kvinnornas kompetens öppnade möjligheter för individerna att erövra högre status och skapa ökat handlingsutrymme.

En fråga blir hur det gick till att textilen blev feminin. En orsak var att den långa processen med att förvandla lin eller ull till tråd så småningom flyttades från de enskilda hushållen till industrin. Genom industrialismen kom det textila området alltmer att förknippas med hem och privatliv och därmed med kvinnor och kvinnlighet. Kvinnliga folkhögskolekurser började på 1870-talet inriktas på gedigen textil undervisning. Textilier kom att tolkas som feminina och som uttryck för ett borgerligt kvinnoideal.

Textilt kunnande har vid insamlandet ansetts som en kollektiv kunskap, ett resultat av traditioner. Det har inte varit möjligt att finna någon enskild kvinna som vävt och brukat ett speciellt hängkläde därför att man inte intresserat sig för kvinnan som individ. Hon har betraktats som en abstrakt representant för kollektivet ”allmogen” eller ”folket”.

En inledande tanke med avhandlingen var att få kunskap om de kvinnor som vävt, men det gick inte att finna. Därför kom textilierna mer i fokus. Tingen fick användas för att förstå människorna.

För mig har det här varit en mycket givande avhandling. Anneli Palmkölds frågeställning om hur högt värderade textilier förlorat i status och blivit helt döda ger upphov till många frågor som också kan ställas i vår tid. Författarens metod att komplettera med bilder för att förklara sinnliga upplevelser som är svåra att skildra i text, har resulterat i ett rikt bildmaterial. Bildåtergivningerna kunde ha varit bättre, men det är förmodligen en kostnadsfråga.

För den som är speciellt intresserad av opphämta och treflätning är avhandlingen en guldgruva.

Vi vävintresserade utan museianknytning kan få en tankeställare av erfarenheten att det saknas dokumentation om individerna bakom tingen. Låt oss skriva ner om vem, varför, hur och när våra vävda alster kommit till. Det ger liv åt föremålen då de lämnas vidare till kommande generationer.

Siv Liljeqvist

Vi Vävar i Skåne